

# Zijn de wetenschappen van het bedrijfsleven dood?

Een postmoderne benadering

Arjen van Witteloostuijn

C O L U M N



*Een paar jaar geleden - toen ik nog jong, naïef en optimistisch was - heb ik op verzoek van NWO/ESR een verkenning van het CAMO-onderzoek in Nederland geschreven (Van Witteloostuijn, 1996). CAMO is het Cluster*

*Arbeid, Management en Organisaties waarbinnen vooral bedrijfseconomisch, bedrijfskundig en organisatiesociologisch onderzoek-Nederland elkaar ontmoet. Omdat Nederlandse subtiliteiten in het algemeen en het onderscheid tussen bedrijfseconomie en bedrijfskunde in het bijzonder aan geen enkele buitenlander en -staander zijn uit te leggen, werd in deze verkenning kortweg gesproken van bedrijfswetenschappen. Dat heb ik geweten. De typische werking van gelaagde concullegialiteit in de Nederlandse universitaire wereld werd geactiveerd. Universiteiten, faculteiten en vakgroepen werken concurrerend samen. Hetzelfde geldt voor disciplines. De ambivalente verhouding tussen bedrijfseconomen en bedrijfskundigen is hiervan een sprekend voorbeeld. Gemeenschappelijke belangen verdwijnen uit het zicht als gevolg van fijnmazig gekissebis over onduidelijke kwesties, en door onderlinge concurrentie op de onderwijs- en onderzoekmarkten. Bedrijfswetenschappelijk Nederland staat bol van de heilige huisjes, subtiele pikordes en slepende controverses (zie bijvoorbeeld Boot en Cools (1997) en Koedijk, Maijor en Van Witteloostuijn (1997)). De reacties op mijn verkenning - voorzover deze mij, veelal indirect, ter ore kwamen - waren dan ook*

*zeer verdeeld. In organisatiesociologische kring werd bijvoorbeeld gesproken van het 'Wittgenstein-stuk'. Ik geloof niet dat deze aanduiding als compliment was bedoeld. Bedrijfskundigen verweten mij dat mijn bedrijfseconomische bril - whatever that may be - de blik op belangrijke bedrijfskundige subdisciplines vertroebelde. Waar waren bijvoorbeeld de informatiekunde en het productiemangement gebleven? Weer anderen beschuldigden mij ervan de bedrijfswetenschappen te willen veramerikaniseren. Ik had immers Engelstalige tijdschriftpublicaties zitten tellen (Van Witteloostuijn en Boone, 1996). (Ook daarop hebben mij overigens boeiende reacties bereikt, maar daarover misschien een andere keer.)*

*Mijn reputatie was definitief gevestigd: arrogant, eigenwijs, onbesuisd, hard, klassiek-positivistisch, ongenueanceerd, betweterig, imperialistisch, ... . Inmiddels ben ik een beetje ouder en grijzer, en vooral een stuk wijzer geworden. Het kwartje is op zijn plaats gevallen: ik beseft sinds kort dat **de bedrijfswetenschappen** helemaal niet bestaan. Ik kan daarvoor ten minste twee argumenten aanvoeren. Om te beginnen kan van **de wetenschappen** geen sprake zijn. Na een tienjarige speurtocht heb ik eindelijk mijn paradigma gevonden: het postmodernisme. Helaas overigens een paar maanden te laat. Tijdens het bezoek van de onderzoekvisitatiecommissie bedrijfskunde in het voorjaar van 1997*

---

Prof. Dr. A. van Witteloostuijn is hoogleraar bedrijfseconomie en bedrijfskunde aan de Faculteit der Economische Wetenschappen en Bedrijfskunde van de Universiteit Maastricht.

heb ik mij nog tevergeefs moeten verdedigen tegen de aantijging dat ik - en met mij de Maastrichtse onderzoeksgroep in de organisatiwetenschappen - paradigmaloos door het onderzoekleven ging. Het oordeel hierover van de commissie liet weinig aan de verbeelding over: een onderzoekprogramma zonder een centraal paradigma kan onmogelijk van hoge kwaliteit zijn. En gelijk hebben ze. Dat kan zelfs de topositie in termen van het aantal (internationale) publicaties niet verbloemen.

Vooraf naar aanleiding van het gedachtegoed van de postmoderne fysicus Sokal (1996a en b) heb ik het licht gezien. In het vooraanstaande postmoderne tijdschrift *Social Text* heeft hij het fundament gelegd voor een radicale doorbraak in de studie van het bedrijfsleven. Zijn revolutionaire theorie van de postmoderne zwaartekracht kan probleemloos worden toegepast op andere studieonderwerpen. Centraal staat de transformatieve hermeneutica. De cruciale veronderstelling is dat de fysieke bedrijfsrealiteit een sociaal taalconstruct is. Werkelijkheden worden geconstrueerd in taalgebruik. Daarover laat de morfogenetische veldtheorie van Sheldrake geen twijfel bestaan. Zeker in combinatie met het psychoanalytische gedachtegoed van Lacan wordt direct duidelijk dat deze sociale taalconstructies ontstaan ten gevolge van niet-lineaire processen van dialectische grenzeloosheid. Al vroeg heeft Lacan immers aangetoond dat de  $\pi$  van Euclides en de  $g$  van Newton niet universeel zijn, maar worden geconstrueerd in hun onvermijdelijke historiciteit (zie ook de Volkskrant van een paar weken geleden). Hierop hebben ook Irigaray en Latour regelmatig gewezen. Het is van groot belang te beseffen dat de traditionele veronderstelling van het bestaan van een fysieke bedrijfs-werkelijkheid fnuikend is voor de vooruitgang van de bedrijfswetenschappen. Met behulp van de simpele chaostheoretische catastrofemodellen van bijvoorbeeld Feigenbaum en Zeeman kan deze stelling worden bewezen. De meervoudigheid van de bedrijfsconstructies impliceert dat de politieke consequenties van dergelijke emancipatoire discontinuïteiten verstrekkend zijn. Ook de teken-structuurtheorie van Derrida wijst in deze richting: de constante van Einstein is de facto variabel! Natuurlijk moet nog veel theoretisch werk worden verzet voordat de postmoderne progressief-politieke praxis tot volle wasdom is

gekomen. Juist hier ligt een taak voor de Nederlandse bedrijfswetenschappen in het algemeen en de Maastrichtse onderzoeksgroep in het bijzonder. Het is immers van eminent belang om de reeks van in taal geconstrueerde bedrijfswetenschappen in kaart te brengen.

Het is echter noodzakelijk om nog een stap verder te gaan: de studie van het bedrijfsleven is geen **wetenschap**. Daarover laat Horgan (1997) geen misverstand bestaan. De sociale wetenschappen zijn nooit wetenschappelijk geweest. Voorzover kennis is opgebouwd, zijn de grenzen van het kennen in zicht gekomen. Toevoegingen aan de bestaande kennis kunnen nog slechts marginaal zijn. Wetenschappelijke revoluties zijn binnen geen enkele discipline meer te verwachten. Wat weten we meer dan reeds is neergelegd in de werken van bijvoorbeeld de economen Smith en Walras, de psychologen Freud en James en de sociologen Durkheim en Weber? Verfijningen tot drie decimalen achter de komma hebben maatschappelijk noch wetenschappelijk veel om het lijf. Daar kunnen geen tien HOOPen, toponderzoekscholen en Wetenschapsbudgetten wat aan veranderen. In deze context lijkt het mij onvermijdelijk dat wij ons bezinnen op onze onderwijscurricula en onderzoekprogramma's. Slechts door beide op postmoderne leest te schoeien, en het universitaire werk drastisch te theologiseren, wordt het mogelijk het pessimisme van Horgan te ontkennen. Ook daarvoor moet nog bijzonder veel werk worden verzet.

Kortom: aan de vooravond van het komende millennium liggen belangrijke uitdagingen op ons te wachten. En ten slotte: natuurlijk geloof ik heilig in mijn eigen constructie van de werkelijkheid. Wat dat betreft, ben ik nog even arrogant en eigengereid als vroeger. Het is mijn overtuiging dat de dood van de 'wetenschappen' van het bedrijfsleven kan worden voorkomen met behulp van de integrale toepassing van het postmodernistische gedachtegoed. Daarvoor is intensieve samenwerking in bedrijfs'wetenschappelijk' Nederland een conditio sine qua non. Ik hoop dat het gaat lukken.

---

## LITERATUUR

- Boot, A.W.A. en K. Cools, (1997), 'Bedrijfseconomisch onderzoek in Nederland: een illusie?', *ESB*, 82: pp. 284-288.
- Horgan, J., (1997), *The End of Science: facing the limits of knowledge in the twilight of the scientific age*. Nederlandse vertaling: *Het einde van de wetenschap*, Ambo.
- Koedijk, C.G., S.J. Majoor en A. van Witteloostuijn, (1997), 'De opmars van de bedrijfseconomie', *ESB*, 82: pp. 269-372.
- Sokal, A., (1996), 'Transgressing the boundaries: toward a transformative hermeneutics of quantum gravity', *Social Text*, 46/47: pp. 217-252.
- Sokal, A., (1996), 'A physicists experiment with cultural studies', *Lingua Franca*, mei/juni (<http://www.physics.nyu.edu/faculty/sokal/index.html>).
- Witteloostuijn, A. van, (1996), 'Een verkenning van het Nederlandse onderzoek in de bedrijfswetenschappen', *MAB*, 70: pp. 199-210.
- Witteloostuijn, A. van en C. Boone, (1996), 'Een meting van de productiviteit van Nederlandse bedrijfswetenschappers in 1990-1993: een vergelijking van berichtgeving, financiering, marketing en organisatie', *MAB*, 1996, 70: pp. 665-676.